

Účel Buddhova Učení

Mirko Frýba (1991)

Účelem Dhammy je mírnit utrpení.

Tato věta vyjadřuje velmi stručně a přesně to nejpodstatnější, o čemž by bylo možné psát celé učené knihy. Mírnit utrpení. Dvě slova a jimi zprostředkovaný význam, slovo a skutečnost – zamysleme se! Dvě slova stačí jistě pro toho, kdo již skutečně je na cestě ušlechtilého usilování učené Buddhou, kdo dokáže konkrétně prožívat těmito slovy označený význam.

Buddha bral velmi vážně slova, která pečlivě volil při instrukci emancipačního jednání, jež vede k postupnému mírnění utrpení, kde kultivaci schopnosti žít šťastně, ke zvyšování životního standardu všech bytostí. Jím zprostředkovaný význam, účel, cíl, dobro, prožitkové bohatství a blaho – to vše označuje jedno páli slovo „*attha*“ – předpokládá určité minimum intelektuálního porozumění, jehož rozsahu a omezení se zde chci krátce věnovat.

Podkladem Buddhových rozprav, které byly a dodnes jsou coby *sutty* (doslova: to slyšené) nebo *páli* (doslova: text) slovo od slova zapamatovány a denně recitovány jednotlivými skupinami mnichů, jsou přesné pojmové matice (*mátiká*). Tyto matice jsou obsaženy jednak ve všech sbírkách rozprav (ponejvíce ale ve sbírce Anguttara-Nikája), jednak systematicky seřazeny v souboru Abhidhamma-Pitaka, který původně patřil do sbírky Khuddaka-Nikája.

Skupiny recitující jednotlivé sbírky se již za Buddhova života čas od času navzájem kontrolovaly, zda si jejich ústní tradice přesně odpovídají. V této souvislosti byly a jsou obzvláště důležití mniši zvaní *mátiká-dhará* (nositelé matic) či *abhidhammiká* – Buddha nejvíce chválil Theru Sáriputtu, svého hlavního žáka a autora mnoha abhidhammických rozprav, Theru Anuruddhu, jenž byl známý pro své mistrovství v satipattháně a nadpřirozené schopnosti rozvinuté meditací, Theru Kaččánu, nejlepšího komentátora Buddhových rozprav.

Krátce po kremaci Buddhových ostatků byli sezváni plně probuzení (*arahato*) recitátoři všech sbírek *sutt* k takzvanému prvnímu koncilu pod předsednictvím Thery Kassapy, který je v čínské a japonské tradici zenu považován za prvního patriarchu. Nejdůležitějším členem koncilu byl Thera Ánanda, který mnohokrát slyšel Buddhovy rozpravy během dlouhých let, kdy o Buddhu osobně pečovat (a stal se proto oblíbenou postavou súter o šest set let později vznikající mahájánské tradice). Za recitaci Anguttara-Nikáji byl na tomto prvním koncilu zodpovědný Thera Anuruddha.

Otázka přesnosti textu Dhammy a jasné definice účelu byla asi dvě stě padesát let později důvodem svolání pro třetí koncil – zatímco na druhém koncilu šlo snad jen o otázky řádové kázně (*vinaja*). Třetí koncil konaný pod záštitou altruistického vladaře Asoky vyloučil ze *sanghy* (řádu) osoby, které tam vstoupily z důvodů hmotného zisku, neznaly páli, či dokonce hlásaly ideologii sanskrtského brahmanismu. Jak dodnes čteme v Asokově ediktu vytesaném ve skále v Bhairátu, bylo tenkrát zdůrazněno desatero účelu Buddhova Učení vyčtených v Dasa-Arijavásá-Suttě sbírky Anguttara-Nikája a koncilová rada starších se usnesla, že nejkratší operacionální definicí Dhammy má být, že je to analytické učení (*vibhadžžaváda*) vedoucí postupně k emancipaci od utrpení.

Na tomto Asokově koncilu do tří souborů (Vinaja-, Sutta- a Abhidhamma-Pitaka) redigovaný Páli-kánon byl krátce poté přenesen na Srí Lanku. Tam pak v prvním století před naším letopočtem – když byly řady recitujících mnichů decimovány hladomorem – byl celý zapsán na palmové listy. Tato tradice je již od Buddhových časů známa jako *theraváda* (doslova: učení starších), na Západě též jako páli buddhismus. Theraváda, v níž je dodnes předáváno původní Učení – jak to činil Buddha – v přímém osobním kontaktu učitele se žákem, klade důraz na meditaci a praktické užití Dhammy v každodenním životě.

Pro potřeby učitelů jsou v Páli-kánonu obsaženy přesné návody jak odpovídat na otázky, jak komentovat a rozvádět stručné výroky, jak rozvíjet to, co Buddha nazýval dovednost v prostředcích, *upája-kosalla*. Přitom Buddha znovu a znovu zdůrazňoval, jak je důležité mít jasno o účelu (*sa-atthaka-sampadžaňña*), oblasti (*gočara*) a vhodnosti (*sappája*) prostředků. I analýza prožívaného má smysl, jak Buddha v Satipatthána-Suttě říká, jen pokud slouží mírnění a překonání utrpení.

Buddhovo Učení podněcovalo však též tvořivost filosofů, logiků a literátů – zajímavá díla vznikala hlavně na severu indického kontinentu, kde získával převahu sanskrtský buddhismus, v němž bylo asi již od prvního století našeho letopočtu rozlišováno mezi hínajánou, mahájánou a později též vadžrajánou. Mahájána a hínajána (dnes prakticky studovaná už jen v rámci tibetského lámajismu pod jménem sarvastiváda; v páli buddhismu se rozlišení mezi hínajánou a mahájánou nikdy neujalo) vyvinuly komplexní systémy buddhistické logiky a filosofie. Vadžrajánské texty, vzniklé jako pokračování hínajány a mahájány v Tibetu, se v poeticky symbolickém jazyce zabývají především mystikou, o které tvrdí, že je podložená abhidharmou jakožto nejvyšší naukou. Užívání Buddhova učení i pro tyto účely má své oprávnění, pokud není zapomínán účel nejvyšší: mírnit utrpení.

Nejvyššího rozsahu a populárního rozšíření dosáhla jistě literární tradice zenu. Zen však není jen literatura. Praktické meditační metody zenu, jež jsou velmi blízké meditacím džhány a satipatthány, které metodicky instruoval Buddha, jsou obvykle kombinovány se slovními hříčkami a hádankami zvanými koan. Didaktickým záměrem koanu je znehodnocování slov těm, kdož na nich lpějí a mají tendenci k filozofickému hledání podstaty a smyslu na verbální úrovni – když je koanem zničeno uvažování, nezbyvá žáku nic jiného než napodobovat učitele na neverbální úrovni. Tento příklad by mohl snadno sloužit poukázání na nebezpečí spojené s jednostranným zdůrazněním nějakého dílčího účelu. Náš předchozí krátký přehled různých účelů, k nimž může být použit buddhismus, není nutno rozvádět dalšími příklady eventuálních úchylek od střední cesty, kterou učil Buddha.

Buddha varoval před jakýmikoliv extrémů a neustále zdůrazňoval důležitost vztahu k prožívané skutečnosti (*jathá-hbúta*), jímž je vyřazováno neblahé působení dogmat. Buddha bral při učení vždy v úvahu v jakém stádiu vývoje se nalézají jeho žáci, čím jsou zmateni, s kterými konkrétními problémy zápolí. Dhammu neučil jako filosofickou doktrínu či náboženské dogma; původní Buddhovo Učení je praktická metoda uplatňování životní moudrosti. Účelem Dhammy je postupně mírnit utrpení a tím konečně dosáhnout Nibbánu, což je to nejjemnější štěstí prožívané zde-a-nyní (*anuttara dittha-dhamma sukha-vihára*). Buddhova střední cesta je tedy více než jakési oportunistické kličkování mezi extrémů či pouhé okolnostmi určené reagování na problémy.

Než bude závěrem uvedena Buddhou formulovaná hierarchie účelů, zpřítomněme si, že jeho nejkratší definice Dhammy (např. v Madždžhima-Nikáji I, 140) je:

**Pubbe č'áham | bhikkhave | etarahi ča |
 dukkhañ č'eva | paññápehi | dukkhassa ča nirodham ||
 Jako dříve, bratři, tak i nyní
 učím pochopit utrpení a jeho ustání.**

Poněkud rozvedena je tato definice v matici Čtyř vznešených pravd, která je ostatně jednou z formulací Buddhova Učení sdílenou všemi školami buddhismu:

Pravda („pravda“ zde znamená: „poznání osobně prožitého“) **utrpení**
Pravda vzniku utrpení
Pravda (možnosti) **ustání utrpení**
Pravda následování cesty postupného ustání utrpení

Účely Dhammy vysvětlené v prvních pěti suttách Kniha desater (Dasaka-Nipáta) Anguttara-Nikáji formuloval Buddha v rámci cesty mírnění utrpení takto:

Etické jednání (*síla*) má za účel nepřítomnost výčitek (*avippatisára*), což má za účel radost (*pámuddždža*), což má za účel meditační rozkoš (*píti*), což má za účel klid po extázi (*passaddhi*), což má za účel štěstí (*sukha*), což má za účel soustředění (*samádhi*), což má za účel moudré vidění věci tak jak jsou (*jathá-bhúta-ňána-dassana*), což má za účel střízlivé odvrácení se (*nibbidá-virága*), což má za účel moudré vidění svobody (*vimutti-ňána-dassana*).

Aby se ustání utrpení, označené jako nejjemnější štěstí Nibbány, stalo osobně prožitou či moudře viděnou pravdou, aby byl tedy pravý účel Dhammy splněn, je nutno metodicky kultivovat a vzájemně vyvažovat následujících osm součástí tréninku, které dohromady tvoří Vznešenou osmidílnou stezku (*arija-atthangika-magga*):

1. **pravé porozumění (*sammá-ditthi*)**, chápající skutečnost jak je;
2. **pravé rozhodnutí (*sammá-sankappa*)** nečinit nic zlého;
3. **pravé mluvení (*sammá-váčá*)**, prosté lži, štvání a urážek;
4. **pravé jednání (*sammá-kammanta*)** dle etických principů (*síla*);
5. **pravá životospráva (*sammá-ádživa*)**, která nikoho nepoškozuje;
6. **pravé úsilí (*sammá-vájama*)** překonávat zlé a pěstovat dobré;
7. **pravá všímavost (*sammá-sati*)** dle metody **satipatthána**;
8. **pravé soustředění (*sammá-samádhi*)**, které osvobozuje mysl.

Dr. Mirko Frýba byl průkopníkem českého buddhismu v devadesátých letech minulého století. Svůj výklad Buddhova učení jako praktické metody zvládnání života zprostředkoval jako učitel meditace, výcvikový psychoterapeut a vysokoškolský učitel psychologie a jazyka páli. V roce 1998 se na Srí Lance stal mnichem, světově známým pod jménem Thera Áyukusala. Jeho knihy jsou dostupné v angličtině, němčině i češtině; tou nejpopulárnější je *Umění žít šťastně – Buddhova Abhidhamma v praxi meditace a zvládnání života* (Nakladatelství Argo, Praha 2003). Od roku 2000 trénoval více než třicet mnichů a mnišek řádu Áyukusala na Srí Lance.

Buddhovi stoupenci, kteří jsou sdruženi v Evropské Sangze Áyukusala (ESA, anglicky Ayukusala Central European Sangha, ACES), pojmají Dhammu jako dovedné zvládnání (*kusala*) života (*áyu*). Buddhova ušlechtilá osmičlenná stezka zajišťuje kultivaci charakteru a jednání v každodenních situacích (*síla-sikkhá*), meditační trénink (*samádhi-sikkhá*) a rozvoj moudrosti (*pañña-sikkhá*). To je použitelné jak pro laický, tak pro mnišský řád (*sangha*). ESA se nepodřizují žádné z národních sekcí (*nikáya*) soudobého buddhismu. ESA se řídí původní naukou Buddha-Dhamma, která je zaznamenaná v Páli kánonu a udržovaná v živé praxi nepřerušenu tradicí Theravády

e-mail: dhamma@volny.cz ; ayukusala@centrum.cz ; ayukusala@gmx.ch
website: www.ayukusala.org ; www.volny.cz/buddha.czech